

Bölgeler Arasındaki Dengesizliklerin Giderilmesinde Güçlü Bir Dış Ticaret Aracı: Sınır Ticareti

Yakup Erdal ERTÜRK¹, Ahmet DENİZ², Melahat BATU AĞIRKAYA³

ÖZET: Türk ekonomisi, uzun yıllardır ihracata dayalı büyüme modelini benimsediği için, Türkiye dünyanın en çok gümrük kapısı olan ülkelerinden birisidir. Türkiye’de 1978-79 yıllarında başlayan sınır ticareti, özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgesinin gelişmesi için önemli bir kaynak ve istihdam aracı olmuştur. Sınır ticareti, komşu ülkelerin sınır bölgelerinde yaşayan insanların bölge kalkınmasında karşılıklı işbirliği yapmalarını ve iki toplum arasında kültürler arası alışverişin oluşturulmasına katkı sağlamasının yanısıra malların kolay ve ucuz tedarik edilmesine imkân vermektedir. Başlatıldığı günden itibaren kapsamı konusunda tartışmalar sürdüğü ve vergi kayıplarına sebep olduğu iddia edilen sınır ticareti, bu tartışmalar bağlamında farklı yasal düzenlemeler ile zaman zaman kapsamı daraltılarak, zaman zamanda devlet tarafından avantajlar ve teşvikler sağlanarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu çalışmada, sınır ticareti, bölgeler arası farklılıkların giderilmesindeki önemli rolü dikkate alınarak bütün boyutlarıyla incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Sınır Ticareti, Sınır Kapısı

To Eliminate Imbalances Between The Regions A Powerful Foreign Trade Method: Border Trade

ABSTRACT: As Turkish economy has adopted growth model based on export for many years, Turkey is one of countries that have the most customgates of the world. Border trade starting during the years 1978-79 in Turkey has been a significant source and employment in the development of the eastern and southeastern Anatolia regions. The border trade give sopportunity for people cooperative in border regions of neighboring countries, and procuring goods easily as well as cross-cultural trading between two societies. The border trade, which is disputable on the subject of its scope from starting time until this time and conducive to tax loss, has subsisted its existence by reducing its scope at times with different legal reforms in the context of the discussions, and by providing advantages and promotions of the government. In this study, all aspects of border trade were examined by considering its significant role on diminishing differences in between regions.

Keywords: Foreign Trade, Border Trade, The border crossing

¹ İğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, İğdır, Türkiye

² Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat, Kars, Türkiye

³ İğdır Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Maliye, İğdır, Türkiye

Sorumlu yazar/Corresponding Author: Yakup Erdal ERTÜRK, erdal.erturk@igdir.edu.tr

GİRİŞ

Dış ticaret, ülkelerin kalkınmasında kullanılacak yollarından birisidir. Ülkeler arasında yürütülen her türlü mal ve hizmet ticareti ile sermaye hareketlerini kapsamaktadır. Bir ülkede belirli malların hiç üretilmemesi ya da yerli malların ihtiyaçları karşılamaya yeterli olmaması, buna karşılık bazı malların arzının ihtiyaçtan fazla olması dış ticareti ortaya çıkarmaktadır. Dış ticaretin özel bir türü olan sınır ticareti bir ülkenin ithalat rejiminin dışında kalan bir uygulamadır (Taşlıyan ve Hırlak, 2012). Dış ticaretin özel bir şeklini oluşturan sınır ticareti, iki ülkenin sınır illerinde yaşayan halkın günlük bölgesel ihtiyaçlarının daha kolay ve ucuz karşılanması, komşu iki ülke arasındaki barış ve huzur ortamının oluşturularak, karşılıklı güvenin sağlanması amacıyla uygulanan ticaret türüdür (Taşlıyan ve Hırlak, 2012). Ülkeleri sınır ticaretine yönelten nedenlerin başında yakın komşuluk ilişkilerinin bulunması, taşıma giderlerinin düşük olması ve ülkelerarasındaki fiyat farklılıkları gibi konular gelmektedir (Karabulut, 2005).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kalkındırılması hükümetlerin en büyük hedefi olmuştur. İklim koşullarının olumsuzluğu, sahip oldukları üretim faktörlerinin yetersizliği ve sanayileşmiş bölgelere uzaklığı söz konusu bölgelerin kalkındırılmasını zorlaştırmıştır. Özellikle bu bölgelerde yaşayan halkın büyük çoğunluğunun tabiat şartlarında yürütülen, belirsizliğin yüksek, kârlılığın düşük olduğu tarıma dayalı faaliyetlerle geçimlerini sağlamaları, temel geçim kaynağı olan hayvancılığın çeşitli nedenlerle gerilemesi, alternatif gelir kaynaklarının ve istihdam alanlarının bulunmamasının yanı sıra devlet tarafından kurulan işletmelerden verim alınamaması ve birçok işletmenin atıl halde bekletilmesi ve bölgelerarası eşitsizliğin ortadan kaldırılabilmesi gerekmektedir. Bölgelerarası dengesizliklerin ortadan kaldırılması ve söz konusu bölgelerin ülke geneline entegrasyonun sağlanması sosyal devlet anlayışının bir gereğidir (Kara, 2005). Sınır ticareti ile bölge ekonomisine canlılık getirilmesi, bölge insanının refah seviyesinin yükseltilmesi, mal kaçakçılığının azaltılması, istihdamın artırılması ve göçün engellenmesi amaçlanmaktadır. Türkiye’de sınır ticareti yapmaya yetkili sınır illerinin tamamında kişi başına düşen gelir ülke ortalamasının altındadır. Bu sebeple alternatif gelir kaynağının oluşturulması açısından sınırticareti özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgesi halkı için önemlidir (Karluk ve Dural, 2010). Yapılan araştırmalar, özellikle sınır ticareti ile meşgul olan kesimin önemli serma-

ye birikimi elde ettikleri ve birmüddet sonra ihracatçı veya ithalatçı konumuna geldiklerini göstermektedir. Sınır ticareti ülkeye sermaye birikimi sağlanmasında da yardımcı olmaktadır (Kökçe, 2005). Daha önce geçimlerini kaçakçılık yaparak sürdüren bölge halkının yasal zeminde yüksek gelirler elde etmesine dolayısı ile refah seviyesinin yükselmesine yol açmıştır. Sınır ticareti bölge kalkınmasında en önemli araç olmasından dolayı sürdürülmesi gerekli özel bir ticaret rejimidir.

SINIR TİCARETİ

Sınır ticareti, iki komşu ülke arasında anlaşmalara bağlı olarak yapılan özel bir dış ticaret rejimidir. Sınır ticaretinin sınırların denizlerle ayrılmış olması durumundaki karşılığı kıyı ticaretidir (Öztürk, 2006). Sınır ticareti, sınır ve kıyı illeri ile bunlara komşu illerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla karşılıklı olarak yapılan ticari işlemlerdir. Sınır ticareti yasal düzenlemelerde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu coğrafi bölgelerinden yapılacak ihracat sayesinde bu illerde sınai ve ticari gelişmenin sağlanması, sınır illerinin ihtiyaçlarının bir bölümünün ithalat yoluyla daha düşük maliyetle karşılanması ve bu bölgelere ekonomik canlılık getirilmesi amacıyla karşılıklı olarak yapılan ticari işlemler olarak da tanımlanmaktadır (Tan ve Altundal, 2008). Sınır ticaretinin amaçları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Kökçe, 2005; Tan ve Altundal, 2008):

Bölge halkının ihtiyaçlarının mahallinde sınır bölgelerinden kısa sürede temin ve tedarik edilerek bölge ekonomisine canlılık getirmek,

Ülkenin iç bölgelerine oranla nakliyat ve fiyat farkları gibi nedenlerle bölge insanının daha ucuza mal temin etmesini sağlamak,

Dış ticarete formalitelerin basitleştirilmesi ve bürokratik işlemlerin azaltılması yoluyla ticaret hacmini genişletmek,

Bir takım avantajlar sağlayarak kaçakçılığın önüne geçmek,

Dış ticaret formalitelerini azaltmak,

Bölge insanının refah düzeyini yükseltmek,

İstihdamı artırmak,

Sınır iki ülkenin o bölgelerinde yaşayan halkın müteşebbis ruhunun oluşumuna katkıda bulunmak,

Bölgeler arası gelişmişlik farkını en aza indirmek.

Ülkemizde sınır ticareti yapılan iller Çizelge 1’de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Sınır Ticareti Yapılan Sınır Kapıları ve İller (Deniz, 2013)

SINIR KAPISI	BULUNDUĞU İL	ÜLKELER
Gürbulak	Ağrı	İran
Türkgözü (Posof)	Ardahan	Gürcistan ve Diğer B.D.T. Ülkeleri
Sarp	Artvin	Gürcistan ve Diğer B.D.T. Ülkeleri
Karkamış	Gaziantep	Suriye
Esendere	Hakkâri	İran
Cilvegözü	Hatay	Suriye
Dilucu	Iğdır	Nahçıvan
Öncüpınar	Kilis	Suriye
Nusaybin	Mardin	Suriye
Akçakale	Şanlıurfa	Suriye
Habur	Şırnak	Irak
Kapıköy	Van	İran

Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi

Sınır ticareti, ilk kez kavram olarak 01.08.1972 tarih ve 14263 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 1615 sayılı Gümrük Kanununda yer almıştır (Alkan, 2011). Konuyla ilgili ilk yasal düzenleme 1979 yılında 79/17493 sayılı Dış Satım Düzenleme Kararı ile olmuştur. Bu karara istinaden çıkarılan 09.06.1979 tarih ve 7/17793 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla bazı sınır bölgelerinde sınır ticareti yapılması öngörülmüştür (Orhan, 2000).

Türkiye’de ilk sınır ticareti uygulamasına, 1978-79 yıllarında yaşanan petrol krizi ve döviz darboğazına çözüm bulabilmek için, Ağrı Valiliği ve İran’ın Batı Azerbaycan Genel Valiliği arasında varılan mutabakat üzerine; canlı hayvan, sigara gibi muhtelif tüketim mallarına karşılık motorin, fueloil ve benzin alımı ile başlanmıştır (Sugözü ve Atay, 2010). 1978’de yapılan araştırmalar; o tarihlerde Türkiye’den mal götürüp karşılığında İran-petrolü getiren tüccarların, devletin kendilerine vermiş olduğu kâr marjının yüksek olmasından dolayı oldukça fazla miktarda sermaye birikimi sağladıkları ve daha sonrakilerde birer ihracatçı ve ithalatçı olduklarını göstermektedir (Sönmez, 1995). Sınır ticareti başlangıçta merkeze bağlı görevlilerce yapılmış ve bu işlemler yaklaşık iki yıl sürmüştür. Daha sonra sınır ticareti işlemlerinin valiliklerce yürütülmesinin daha uygun olacağı düşüncesine varılmış ve Ağrı Valiliği bünyesinde, “Sınır Ticareti Bürosu” oluşturulmuştur (Deniz, 2013).

1980’de yayımlanan Sınır Ticareti Yönetmeliği ile İran ile Ağrı-Gürbulak sınır kapısından sınır ticareti yapılması bir yönetmelik maddesi haline getirilmiştir

(Güneş ve Ark., 2010). 1982 yılında yayımlanan İhracat Rejimi Kararı ve İhracat Yönetmeliği ile sınır ticaretine ayrıca yer verilmesi, sınır ticareti açısından önemli bir gelişme olmuştur (Tan ve Altundal, 2008).

Türkiye’de sınır ticareti ilk defa Ağrı - Gürbulak sınır kapısında başlatılmış, Ağrı Valiliği’nin 13.02.1985 tarih ve 1/222 sayılı talebi üzerine; 85/9113 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Eki, Sınır Ticareti Yönetmeliği çerçevesinde, Gürbulak sınır kapısından sınır ticareti yapılması işlemlerini belli bazı kurallara bağlamıştır (Öztürk, 2006; Tan ve Altundal, 2008). Buna göre, isteyen herkes hiçbir belge aranmaksızın bir çıkışta en çok 10.000 \$ karşılığı Türk Lirası değerinde eşyayı yurt dışına çıkarabilecek ve bunun % 80’ini döviz olarak yurda getirecek veya aynı değerdeki bir malı ithal edebilecektir (Güneş ve ark., 2010).

Sınır ticareti faaliyetleri ise başlangıçta sadece Ağrı ilinde yürütülmekteyken hızlı bir gelişme ile diğer sınır ve komşu illere de yayılmıştır. 1985 yılında Gaziantep Öncüpınar ve Karkamış sınır kapılarından Suriye ile sınır ticareti yapılmasına izin verilmiştir (Güneş ve ark., 2010).

1986 yılında Hatay-Cilvegözü sınır kapısı Suriye ile 1987 yılında ise Van-Kapıköy sınır kapısı İran ile sınır ticaretine açılmıştır (Öztürk, 2006). 1988 yılında ise Hakkâri-Esendere, 1989 yılında da Artvin-Sarp sınır kapısı sınır ticaretine açılmıştır. 1989 yılında Erzurum ilinin komşu il statüsünde Ağrı-Gürbulak sınır kapısından İran’la, Artvin-Sarp sınır kapısından ise Gürcistan ile sınır ticareti yapılmasına karar verilmiştir (Öztürk, 2006). 1990 yılında Kars ilinin komşu il statüsünden

yararlanarak Ağrı-Gürbulak sınır kapısından İran'la, Artvin-Sarp sınır kapısından ise BDT ile sınır ticareti yapmalarına izin verilmiştir. Yine aynı yılın ortalarında Mardin, Hakkâri ve Şırnak illerinin Habur sınır kapısından Irak ile sınır ticareti yapmalarına karar verilmiştir. (Öztürk, 2006). 1992 yılında Iğdır ili Dilucu sınır kapısından Nahçıvan ile komşu (Mücvir) il statüsünden yararlandırılmak suretiyle de Gürbulak sınır kapısından İran ile sınır ticareti yapmaya yetkilendirilmiştir (Öztürk, 2006).

1996 yılında Başbakanlık Dış ticaret Müsteşarlığının 96/7782 Sayılı Sınır Ticaretine İlişkin Tebliği ile Şanlıurfa ili Akçakale sınır kapısından Suriye ile sınır ticareti yapmaya yetkilendirilmiştir (Öztürk, 2006). Ayrıca Bakanlar Kurulunun 31.01.1996 tarihli ve 22540 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine ilişkin kararı ile Iğdır'ın Dilucu Sınır Kapısından Nahçıvanla, Ardahan'ın Türkgözü Sınır kapısından Gürcistan ve diğer BDT ülkeleri ile sınır ticaretinin yapılmasına izin verilmesiyle, sınır ticareti özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde öne çıkmış özel bir dış ticaret şeklini almıştır (Alkan, 2011). Dış ticaret Müsteşarlığı'nca çıkarılan 96/7782 Sayılı Sınır Ticareti Kararı'na İlişkin Tebliğin 12. maddesine göre; "ihracı ve ithali ilgili mevzuatla yasaklanmış maddeler" ve "ithali belli kurum ve kuruluşlara bırakılmış maddeler" in sınır ticaretine konu edilemeyeceği belirtilerek, bu maddelerin ancak ilgili mercilerin izni ile sınır ticaretine dahil edilebileceği belirtilmiştir (Öztürk, 2006). 1997 yılında 97/9113 nolu Bakanlar Kurulu Kararı ile de Edirne ili Kapıkule sınır kapısından Bulgaristan ile sınır ticareti yapmaya yetkilendirilirken, kota, gözetim ve diğer ticaret politikaları uygulamasına tabi ürünlerin sınır ticaretine konu olamayacakları karara bağlanmıştır (Öztürk, 2006).

Uygulanmaya başlandığı yıllar sonrasında özellikle 1990'lı yıllarda, bölge halkına destek sağlama amacından giderek uzaklaşan uygulamalar ve başta akaryakıt, tarım ve hayvancılık sektörleri olmak üzere genel olarak ülke ekonomisine verdiği zararlar neticesinde 1998-2002 yılları arasında sınır ticaretine önemli kısıtlamalar getirilmiştir (Güneş ve Ark., 2010).

Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin 26.12.1996 tarih ve 96/9025 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve bu Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair 04.06.1998 tarih ve 98/11160 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları ile toplam 13 ilin (Ağrı, Ardahan, Artvin, Gaziantep, Hakkâri, Hatay, Edirne, Iğdır, Kilis, Mardin, Şanlıurfa, Şırnak, Van) BDT/ Gürcistan, Bulgaristan, İran, Suriye, Nahçıvan ve Irak'la sınır ticareti yapma-

sı kararlaştırılmıştır (Öztürk, 2006). Ancak 17 Haziran 1998 tarihinde Bakanlar Kurulunun çıkardığı bir genelge ile, sınır ticareti ile ithal edilen fueloil, mazot ve diğer malların il sınırları dışına çıkarılmaması, sınır ticaretinin ticaret amaçlı değil tüketim amaçlı olarak yapılması, sınır ticareti kapsamında ithal edilen fueloil-den alınan vergilerin % 60'dan % 80'e, diğer mallardan alınan vergilerin % 40'dan % 60'a çıkarılması, malların ithalatında "menşe şahadetnamesi aranarak üçüncü ülke mallarının bu yolla yurda girişinin engellenmesi kararlaştırılmıştır (Güneş ve Ark., 2010). Söz konusu Karar çerçevesinde, şirket merkezi sınır ticareti kapsamındaki illerde olan tüzel kişilerle, bu illerde yerleşik ve tek vergi numarasına sahip gerçek kişilerce, ayda dörtten fazla olmamak üzere, her seferinde 50.000 ABD Doları karşılığı Türk Lirasını aşmayacak eşya ithaline izin verilmiştir (Öztürk, 2006). Ayrıca, anılan Kararın 8 inci maddesinde göre "Sınır ticareti kapsamında ithal edilen maddelerin il dışına çıkarıldığına tespiti halinde, gerçek ve tüzel kişiler adına düzenlenen sınır ticareti belgesi ile daha önce verilmiş uygunluk belgelerinin iptal edileceği, yeni sınır ticareti belgesi verilmeyeceği" hükmü de yer almıştır. Bu çerçevede, sınır denetim ve kontrolleri yapma görevi il valilerine verilmiştir (Öztürk, 2006). Kararın Temmuz 1998 başından itibaren uygulamaya sokulmasıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden yapılan sınır ticareti durma noktasına gelmiş, Ardahan'dan, Hatay'a kadar 10'a yakın ilde etkisini göstermiş, bu iller arasında özellikle ekonomisi sınır ticaretine bağlı olanlarında ticari hayat durgunlaşmıştır (Öztürk, 2006).

1998'de sınır ticaretiyle ilgili bir diğer kısıtlama; Türkiye'de 13 sınır ilinde yapılan sınır ticaretinde Valiliklerde olan yetkinin, 23.12.1998 tarih ve 98/12254 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Dış Ticaret Müsteşarlığına (DTM) devredilmesidir (Öztürk, 2006).

Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca petrol ürünlerine ilişkin il ihtiyaçları, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının görüşü alınarak DTM tarafından belirlenecektir. Diğer ürünlere ilişkin ihtiyaçlar ise her yıl Ekim ayı sonunda Valiliklerce DTM'na gönderilecek, Müsteşarlıkça yapılan değerlendirme sonucunda uygunluk belgelerinin düzenlenmesine esas olmak üzere "İl İhtiyaçları Nihai Listesi" valiliklere bildirilecektir. Kararda il ihtiyacı dışındaki ürün ve malların ithalatı yanında, hasat dönemi tarımsal ürünlerin ithalatına da artık izin verilmeyeceği de belirtilmiştir (Tan ve Altundal, 2008).

27.01.2000 tarihinde TBMM'de 4481 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un geçici 2.maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu, sınır ticareti kap-

samında ithal edilen mallara ilişkin olarak tahsil edilen Akaryakıt Tüketim Vergisi'nin % 5'ine kadarlık kısmını, sınır ticareti yapılan illerin özel idarelerine aktarmaya yetkili kılınmıştır. Özel idarelerin de kamu harcama disiplini çerçevesinde bu kaynakla ilin ihtiyacı olan yol, okul vb. yatırımları gerçekleştirmesi beklenmiştir. Bu uygulama sınır illerinin kalkınması için son derece olumlu bir gelişme olmuştur (Öztürk, 2006).

Başlatıldığı günden bu yana kapsamı konusunda tartışmalar bitmeyen ve vergi kayıplarına neden olan sınır ticaretine 28.04.2000'de çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile yeni kısıtlamalar getirilmiştir. Getirilen düzenleme ile "Komşu İl" kavramı kaldırılırken, sadece Artvin'den Hatay'a kadar olan sınır illerinde sınır ticareti yapılabilmesi karara bağlanmıştır. Sınır ticaretine imkân tanınan il sayısı 7'ye düşürülürken Edirne ili sınır ticareti yasaklanan iller arasına girmiştir (Güneş ve Ark., 2010). Kararname ile sınır ticareti kapsamında, genellikle Türkiye'de üretilmeyen, karabiber, kakule, karanfil, kimyon, kına, mahlep, sahlepe, sumak gibi baharat türü tarım ürünlerinin ithalatına izin verilmiştir (Tan ve Altundal, 2008). Bu kapsamda ithal edilebilecek sanayi ürünleri ise ham alimünyum, külçe alüminyum, külçe bakır, bakır süs eşyası, hurda bronz, kaya tuzu, ham veya kaba yontulmuş mermer, naylon terlik, semaver ve odun ile sınırlandırılmıştır (Tan ve Altundal, 2008). Düzenleme ile çoğunlukla Irak'tan getirilen deterjan hammaddesi olan "lap" ile hurda demir-çelik ve hurda bakır ithalatında uygulanan kota da kaldırılmıştır. Sınır ticareti kapsamında getirilen bu malların sadece sınır illerinde değil, Türkiye genelinde satılmasına izin verilmiştir. Bu ürünler dışında sınır ticareti kapsamında ithal edilen ürünler ise eskiden olduğu gibi il dışına çıkarılamayacaktır. Ayrıca Kararname ithal edilen motorin miktarına da kısıtlama getirmiştir (Öztürk, 2006).

01.09.2002 tarihinde ise Milli Güvenlik Kurulu'nun tavsiye kararına uygun olarak sınır ticareti kapsamında motorin girişi yasaklanmıştır (Güneş ve ark., 2010). Kararname ile sınırdan ticaretin önemli boyutunu oluşturan motorin ticaretinde gümrük muafiyeti de azaltılmıştır. "Taşıt üzeri motorin ticareti" olarak adlandırılan sınırdan mutad (ilave) depo ile motorin ticaretinde, daha önce yüzde 60 olarak uygulanan mevcut gümrük vergilerinin yüzde 80 oranında uygulanması karara bağlanmıştır. Ayrıca mutad depo dışında sınır ticareti kapsamında ithal edilecek motorin miktarı yıllık toplam 169 bin ton ile sınırlandırılmıştır (Güneş ve ark., 2010). Yaş sebze ve meyve ithalatı tamamen yasaklanmış ve ithalatı yapılabilecek ürün sayısı 254'den

31'e düşürülmüştür (Güneş ve ark., 2010). 1 Eylül 2002 tarihi itibarıyla sınır ticareti kapsamında yapılan motorin ticareti yeni bir düzenleme yapılana kadar tamamen yasaklanmıştır. Yasaklanma gerekçesi olarak motorin ticaretinin amacından saptığı belirtilmiştir (Öztürk, 2006; Tan ve Altundal, 2008).

1998-2002 yıllarında aşamalı olarak kapsamı daraltılan sınır ticaretine 2003 yılına gelindiğinde, 5408 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yeni bir düzenleme getirilmiştir (Güneş ve ark., 2010). Bu düzenleme ile mevcut sınır ticaretine bir alternatif olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde komşu ülkelere sınırı bulunan Artvin, Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı, Van, Hakkâri, Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Kilis, Gaziantep ve Hatay'dan oluşan 13 ilde sınır ticaret merkezleri kurulmasının kararlaştırılması sınır ticaretinin tarihi gelişimi içinde en önemli dönüm noktalarından biridir (Güneş ve ark., 2010). Bu kararın getirdiği en önemli yenilik, Sınır Ticaret Merkezleri uygulamasında bir kısım illere yeniden mücavir (komşu) il statüsünün tanınmasıdır. Bu sınır illerine komşu Erzurum, Muş, Bitlis, Siirt, Batman, Diyarbakır ve Adıyaman illeri de "mücavir il" olarak belirlenmiştir. Mücavir iller sınır ticaret merkezi kurulacak iller arasında yer almamakla birlikte, bu Karar çerçevesinde sınır ticaret merkezlerinden ticaret yapabilecek iller arasında yer almaktadır (Hanoğlu, 2011). Böylece 2000 yılında kaldırılan "mücavir il" statüsü, sınır ticaret merkezlerinde geçerli olmak üzere yeniden tanınmıştır (Güneş ve ark., 2010). Bu sayede, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki ekonomik ve ticari faaliyetlere ivme kazandırılması, kaçakçılığın azaltılması dolayısı ile kayıt dışı ticaretin asgariye indirilmesi, bölgedeki esnaf ve tacirlerin sınırdan tesis edilecek ticaret merkezleri vasıtasıyla komşu ülkelerle yapacağı ticaret sayesinde, hem ihracatın artırılması, hem de sağlanacak vergi kolaylıkları ile 8 il ihtiyaçları dâhilinde ithalat yapılmasına imkân sağlanması amaçlanmıştır (Güneş ve ark., 2010). Kararın getirdiği diğer yenilik de Değerlendirme Komisyonu'nun oluşumudur. Buna göre ithal edilecek eşyaya ilişkin il kotaları ve ithal edilen eşyanın Uygunluk Belgesi sahiplerine dağıtımına dair esaslar; Vali veya Vali Yardımcısı başkanlığında Defterdar, Gümrük Müdürü, Sanayi ve Ticaret İl Müdürü, Ticaret Odası veya Sanayi ve Ticaret Odası ile Esnaf ve Sanatkarlar Odası temsilcilerinden oluşan Değerlendirme Komisyonu üyelerinin oy birliği ile teklifi üzerine Dış Ticaret Müsteşarlığınca belirlenecektir (Güneş ve ark., 2010). Daha önce Sınır Ticareti Koordinasyon Kurullarında bulunmayan esnaf ve sanatkarlar odaları temsilcileri, Değerlendirme Komisyonlarında

görev almaya başlamıştır. Sınır ticaret merkezi, bulunduğu ildeki İl Özel İdaresi, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, İl ve İlçe Ticaret Odaları veya İl ve İlçe Ticaret veya Sanayi Odaları ile en az iki İhracatçı Birliğinin katılımıyla oluşturulan anonim şirket tarafından işletilecektir. Dolayısıyla ticari faaliyetlerde insiyatif, idare ile meslek kuruluşları arasında paylaşılacaktır (Kara, 2005). Gerek sınır ticaret merkezi işleticisi, gerekse sınır ticaret merkezlerinde yer alan mağazalar; ihracat yapmaya, komşu ülkelerden sınır ticaret merkezlerine eşya getirmeye ve ithal etmeye yetkili olacaktır. İndirimli tarifeden yararlanmak suretiyle gümrük işlemleri gerçekleştirilerek serbest dolaşıma giren eşyanın, ilgili ilde asgari 3 yıldır faaliyet gösteren ve Değerlendirme Komisyonu tarafından uygunluk verilmiş olan esnaf ile gerçek ve tüzel kişi tacirlere, sınır ticaret merkezi işleticisi veya mağazalar tarafından dağıtımı yapılarak, bu hizmetten yararlanmaları sağlanacaktır (Hanoğlu, 2011). İl ihtiyaçları dâhilinde getirilerek ithal edilecek eşyaya ilişkin "miktar kotası" uygulaması başlatılacak ve kotalar, Değerlendirme Komisyonu üyelerinin oy çokluğu ile teklifi üzerine DTM tarafından belirlenecektir. Tarım ürünleri ile ilgili olarak hasat dönemi de dikkate alınarak Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının görüşü alınacaktır. Ayrıca, ihracı ve ithali ilgili mevzuatla yasaklanmış veya ithali belli kurum ve kuruluşlara bırakılmış maddeler ile kota, gözetim ve diğer ticaret politikaları uygulamasına tabi ürünler bu karar kapsamında dış ticarete konu edilemeyecektir (Güneş ve ark., 2010).

Bununla birlikte, sınır ticaret merkezlerinin kurulması Türkiye'nin tek taraflı olarak uygulamaya koyacağı bir işlem olmayıp, konunun karşı ülkelerle müzakerede edilmesi ve müzakereler sonucunda bir mutabakatın sağlanması gerekmektedir (Tan ve Altundal, 2008). Bu itibarla, sınır ticaret merkezleri kurulmasına yönelik ilk adım, 30 Eylül-2 Ekim 2003 tarihleri arasında Türkiye-İran Ortak Ticaret Komitesi II. Toplantısı ile sağlanmıştır. Toplantı sonucunda varılan mutabakat kapsamında Ağrı-Sarıs, Hakkâri-Esendere ve Van-Kapıköy'de sınır ticaret merkezleri kurulmuş ve işletilmeye başlanmıştır (Hanoğlu, 2011). Ancak Gürcistan ve Suriye ile yapılan müzakerelerde sınır ticaret merkezleri kurulması konusunda bir mutabakat sağlanamazken, bu ülkeler serbest ticaret anlaşmalarına öncelik vereceklerini açıklamışlardır. Bu ülkelere sınırı olan illerdeki meslek kuruluşlarının sınır ticaret merkezleri kurulması konusunda özellikle finansman açısından aktif destek göstermemeleri ile Suriye sınırındaki arazinin mevcut hukuki ve fiziki durumu da sınır ticaret merkezlerinin kurulma sürecini olumsuz etkilemiştir (Güneş ve ark., 2010).

Nahçıvan'da orta ve büyük ölçekli üretim yapacak sanayi kuruluşlarının olmaması ve ithal edilebilecek ürünlerin sınırlı olması nedeniyle sınır ticaret merkezi kurulmasına gerek görülmezken, Irak ise, devlet yapısındaki sorunlar nedeniyle Türkiye'nin sınır ticareti kurma talebine karşılık vermemiştir. Sonuçta sınır ticaret merkezleri projesi ile beklenen ticari hareketlilik sağlanamamıştır (Güneş ve ark., 2010). 2005 yılı Eylül ayında Suriye'ye iletilen Sınır Ticaret Merkezlerinin kurulmasına ilişkin çerçeve anlaşma taslağı, Suriye makamlarınca 19.01.2006 tarihinde kabul edilmiştir (Tan ve Altundal, 2008). Geçen süre içerisinde Van Kapıköy, Hakkari Esendere ve Ağrı Sarıs'da STM kuruluşu tamamlanmıştır. 5 adet sınır ticaret merkezinin daha kurulması planlanmaktadır (Deniz, 2013).

Sınır ticaretinin tarihi gelişimi içinde yapılan bir diğer düzenleme ise; 16.06.2009 tarihinde yürürlüğe giren "Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin 01.12.2008 tarihli ve 2008/14451 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı" ve "Sınır Ticaretinin Uygulanmasına İlişkin 2009/7 sayılı Tebliğ"dir (Güneş ve ark., 2010). Söz konusu Karar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki 12 sınır ilimiz; Artvin-Ardahan (Gürcistan), Iğdır (Nahçıvan ve İran), Ağrı-Van-Hakkâri (İran), Şırnak (Irak), Mardin-Şanlıurfa-Gaziantep-Kilis-Hatay'ı (Suriye) kapsamaktadır. Ağrı-Sarıs, Hakkari-Esendere ve Van-Kapıköy sınır ticaret merkezlerine ilaveten Iğdır Dilucu sınır hattında sınır ticaret merkezi kurulması kararlaştırılmış ve sınır ticaret merkezlerinin idaresi, işletici A.Ş.'den il özel idarelerine devredilmiştir. Bu Kararla, sınır ticareti uygulamasından yetkili sınır illerinde yerleşik daha fazla sayıda esnaf ve tacirin yararlanabilmesi hedeflenerek, karar kapsamındaki illerde en az iki yıldan beri yerleşik olarak faaliyet gösteren esnaf ve tacirin uygulamadan faydalanabilmesi şartı getirilmiştir. Bu çerçevede, sınır ilinde yerleşik tacir ve esnaf, komşu ülkeyle doğrudan ihracat ve ithalat yapabileceği gibi, sınır ticaret merkezinde (STM) mağaza kiralama suretiyle de sınır ticareti yapabileme imkânına kavuşmuştur. 2008/14451 Karar'da belirtildiği üzere; "bir esnaf veya tacir" ya da "STM mağazası" tarafından, ayda toplam 50 bin dolara kadar eşya ithal edilebilir; bu, söz konusu esnaf ve ya tacir ya da STM mağazası için aylık maksimum değerdir (Dural ve Göktepe, 2010).

16.06.2009 tarih ve 27260 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Sınır Ticaretinin Uygulanmasına İlişkin 2009/7 Sayılı Tebliğ, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki 12 sınır il ve komşu 5 ülkeyi kapsamaktadır. Artvin-Ardahan (Gürcistan), Iğdır (Nahçıvan, İran), Ağrı-Van-Hakkâri (İran), Şır-

nak (Irak), MardinŞanlıurfa-Gaziantep-Kilis-Hatay'ı (Suriye) kapsamaktadır. Karar kapsamında söz konusu sınır illerinde yerleşik tacir ve esnaf, komşu ülkelerle belirlenen limitler çerçevesinde doğrudan ihracat ve ithalat yapabildiği gibi, sınır ticaret merkezinde (STM) mağaza kiralama suretiyle de sınır ticareti yapabilmektedirler. Karar ile 4 noktada Sınır Ticaret Merkezi kurulmasına da karar verilmiştir: Ağrı-Sarısu, Van-Kapıköy, Hakkari-Esendere (İran); Iğdır-Dilucu (Nahçıvan) (Dural ve Göktepe, 2010).

20.05.2010 tarihli 2010/393 sayılı "Sınır Ticaretinin Düzenlenmesine İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar" ile 01.01.2011 tarihinde yürürlüğe girmek üzere, sektörel değerler, 50 milyon ABD Dolarına kadar tarım ürünleri ve 50 milyon ABD Dolarına kadar sanayi ürünleri olarak değiştirilmiştir. Ayrıca sektörel değerlerin sınır illerine paylaştırılmasında sadece ilgili sınır illerinin nüfuslarının göz önünde bulundurulmasına karar verilmiştir (Deniz, 2013).

Sınır Ticaretinin Uygulama Esasları

Sınır ticaretini yapabilme şartları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kökçe, 2005):

İki ülkenin birbirine kara sınırının bulunması gereklidir (Söz konusu olan kıyı ticareti ise; kara sınırı olması şart değildir).

Diğer ekonomik anlaşmalarla birlikte iki ülke arasında bir dış ticaret rejimi anlaşması ve uygulamasının bulunması

Ülkelerin komşu olması, iyi komşuluk ilişkilerini yürütmesi ve her iki ülkenin de siyasi iradesinin bu yönde olması,

Sınırın her iki yakasındaki insanların ihtiyaçlarının saptanması, karşılanması için mal ve hizmet alım satımının yapılması,

İthalat ve ihracatçılardan belge istenmez ancak bunların sınıra çok yakın yörelerde ikamet etmeleri gerekir,

Sınır ticareti ülke geneline yönelik değil sadece bölge ve şehirsal alanlara yöneliktir.

Sınır Ticareti Belgesi

Sınır ticareti yapabilmek için şekil ve esasları Dış Ticaret Müstesarlığınca belirlenen Sınır Ticareti Belgesi alınması zorunludur (Kökçe, 2005). Sınır ticareti yapılan illerde en az iki yıldır yerleşik olarak faaliyette bulunan basit veya gerçek usulde vergiye tabi gerçek kişiler ile karar kapsamındaki illerde en az iki yıldır yerleşik olarak faaliyette bulunan Türk Ticaret Kanu-

nuna göre kurulmuş tüzel kişi tacir ve esnaflardan Sınır Ticareti Belgesi almış olanlar Sınır Ticareti yapabilirler (Özçiloğlu ve Sakar, 2011). Sınır ticareti belgesi talebi Vali veya ilgili Vali Yardımcısı Başkanlığında İl Jandarma Komutanlığı veya İl Emniyet Müdürlüğü Temsilcisi, Defterdar, Gümrük Müdürü, Sanayi ve Ticaret İl Müdürü, Tarım İl Müdürü, İl Ticaret ve Sanayi Odası ile esnaf ve sanatkârlar odalar birliği temsilcilerinden oluşan İl Değerlendirme Komisyonu sekreteryasına yapılır. İl Değerlendirme Kurulunca uygun görülere ilgili Valilik tarafından bir yıl geçerli Sınır Ticareti Belgesi verilir. Sınır Ticareti Belgeleri hiçbir surette devredilemez. Eğerbelgenin devredildiği tespit edilirse, bu belge süresiz olarak iptal edilir ve birdaha belge düzenlenmez (Kökçe, 2005).

Uygunluk Belgesi

Uygunluk belgesi, Sınır Ticaret Merkezlerine komşu ülkeden getirilerek ithal edilen ve ilgiliil dâhilinde dağıtım yapılan eşyayı satın alan esnaf ile gerçek ve tüzel kişitacirler (vakıflar, dernekler ve belediyeler ile bunlar tarafından kurulan veyabunların ortak oldukları firmalar hariç) adına düzenlenen belgedir (Tan ve Altındal, 2008).

Uygunluk Belgesi almak için ilgili kişiler ilin Ticaret veya Ticaret ve Sanayi Odasına başvurur. Odalar talepleri Değerlendirme Komisyonu'na iletir. Değerlendirme Komisyonu, başvuru tarihinden itibaren 5 işgünü içerisinde müracaatları inceleyerek sonuçlandırır. Müracaatları uygun görülen ve başvuru tarihi itibarıyla ilgili ilde asgari üç yıldır faaliyet gösteren esnaf ve tacirlere her bir ürün için bir Uygunluk Belgesi verilir. Uygunluk Belgesi dağıtımında, işletme büyüklüğü, bir önceki yılın cirosu, esnaf ve tacirin faaliyet alanı, kotalarda belirtilen ithalatın yapılabileceği dönemler ile kotaların hedeflenen sosyal faydayı sağlaması gibi kıstasları göz önünde bulundurulur (Tan ve Altındal, 2008).

Sınır Ticareti Kapsamına Girmeyen Ürünler

Sınır ticareti kapsamında ithali ve ihracı yasaklanmış, sınır ticareti kapsamına girmeyen ürünler aşağıda sıralanmıştır (Özçiloğlu ve Sakar, 2011):

İthaliveihraciilgilimevzuatlayasaklanmışolanürünler,

İthali belli kurumvekuruluşlarabırakılmışmaddeler,

İthalikota, korunma, damping vesübvansiyonakarşıvergiönlemlerinetabiürünler,

Silah, mühimmat, patlayıcımaddeler,

5201 sayılıkanunkapsamındadenetimetabiürünler,

Petrol ve petrol ürünleri,

Çay, şeker, fındık, antepfıstığı,
Canlı hayvan, et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri,
Dış Ticaret Müsteşarlığınca ithalatının durdurulması istenilen ürünler,
Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının hasat döneminde olduğunu bildirdiği tarım ürünleri,
Transit ticaret kapsamında yapılan ticaret,
İthal ve ihracat izne tabi ürünler, sınır ticaretine konu edilemez.

Sınır Ticaretinin Olumlu Yönleri

Sınır ticaretinin başlıca avantajları aşağıda sıralanmıştır (Özçiloğlu ve Sakar, 2011):

Sınırticaretiyolulayapılacakithalattatekveaktuvergiuygulanmaktadır.

Sınır ticareti kapsamında ithal ve ihraç edilen ürünler “Dış Ticarete Teknik Düzenlemeler ve Standardizasyon Rejimi Kararı”na istinaden yapılan ihracat ve ithalat denetimlerinden muaftır. Ancak sınır ticareti kapsamında ithal edilen ürünlerin güvenli olmasından ithalatçı sorumludur.

Sınır ticaretinin kaideleri basitleştirilmiş formalitelerden ve bürokratik işlemlerden arındırılmıştır.

Sınır ticareti komşu ülkeden yapıldığı için ulaşım ve anlaşım kolaylığı mevcuttur.

Normal ithalat-ihracat işlemleri belirli bir tecrübe, birikim ve yeterli sermaye ile yapılmasına rağmen, sınır ticareti herkes tarafından ve küçük bir sermaye ile yapılabilmektedir.

Sınır Ticaretinin Olumsuz Yönleri

Sınır ticaretinin olumsuz yönleri aşağıda sıralanmıştır (Özçiloğlu ve Sakar, 2011):

Bütün ürünler sınır ticareti kapsamına girmemektedir. Sadece Dış Ticaret Müsteşarlığının belirlemiş olduğu ve tahsis olunan kotalarla sınırlandırılan ürünler sınır ticareti kapsamına girmektedir.

Sınır Ticaret Belgesi alabilmek için ilgili esnaf ve tacirler kapsamında içerisindeki sınır illerinde en az iki yıldan beri yerleşik olara faaliyet göstermesi gerekmektedir.

Hizmet sektöründe faaliyet gösteren esnaf ve tacir adına sınır ticareti belgesi düzenlenmemektedir.

Sınır ticareti yapan firmalar birayda azami 50 bin dolarlık ithalat yapabilmektedir.

Sınır ticaretine konu eşya, sınır ticareti kapsamındaki komşu ülke menşeli olması gerekmektedir. Üçüncü ülke menşeli ürünlerin sınır ticareti kapsamında ithalatına izin verilmemektedir.

Esnaf ve tacirler ticari faaliyeti kapsamına girmeyen ürünleri sınır ticareti kapsamında ithal edemezler.

Sınır ticareti kapsamında ithal edilen ürünler ancak yetkili sınır illerinde yerleşik esnaf ve tacire satılabilir. Ülkemizin her tarafında serbest dolaşımı mümkün değildir.

SINIR TİCARETİ UYGULAMASINDAKİ SORUNLAR

Sınır Ticaretinin Sebep Olduğu Ekonomik Sorunlar

Sınır ticaretinin sebep olduğu kayıpları doğrudan ve dolaylı kayıplar olarak iki başlıkta incelenebilir (Öztürk, 2006):

Doğrudan kayıplar: Birincisi ugranılan vergi kayıplarıdır. İkincisi ikili fiyattan kaynaklanan iki ayrı piyasanın ortaya çıkmasıdır. Üçüncüsü sınır ticareti yüzünden dışarıdan ithal edilen ürünlerin iç piyasaya satılmamasıdır.

Dolaylı kayıplar: İthal edilen ürünlerin negative etkileridir. Örnek olarak ülkemize sınır ticareti yoluyla ithal edilen akaryakıtın araçlarda yol açtığı hasardan kaynaklı ekonomik kayıplar örnek olarak gösterilebilir. TSE standartlarına göre ülkemiz rafinerilerinde üretilen motorinin kükürt oranı maksimum binde 7 olmak zorundadır. Sınır ticareti yoluyla gelen Irak motorininin kükürt oranı binde 9,5'tir. Bu miktar AB ülkelerinin standart değerinden 5 misli daha fazladır. Kükürt oranındaki bu yükseklik çevre kirliliğine büyük ölçüde olumsuz etki yaptığı gibi bu motorini kullanan araçların motorlarında da korozyon nedeniyle büyük ölçüde hasarlara yol açmaktadır.

Sınır Ticaretinin Dış Ticaret Rejimini Bozma Sorunu

Sınır ticareti özel bir dış ticaret rejimi olmasından dolayı ihracat ve ithalat süreçleri ve işlemleri normal dış ticaret rejimine göre farklılıklar göstermektedir. Sınır ticaretinde denetimin yetersiz olması halinde; hangi malların ne kadar ve ne tutarda ihraç ve ithal edildiği bilinemeyecektir. Dolayısıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinin kalkınması amacıyla getirilen bu özel düzenleme zamanla dış ticaret rejimini bozmaktadır. Özellikle son dönemde sınır ticareti ve Sınır Ticaret

Merkezleri yoluyla gerçekleştirilen ihracatta artış, ithalatta da azalma görülmektedir. İhracattaki bu artış, iç gümrükleme sorunları nedeniyle ihracatın sınır ticareti şeklinde yapılmasının tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır (Tan ve Altundal, 2008).

Sınır Ticareti ile Gelen Malların Menşei Sorunu

Sınır ticareti ile yapılan ihracatta gelen malların menşei, sınır ilin ülkesine ait olmalıdır. Ancak; üçüncü ülkelerden gelen malların ithal edildiği gözlemlenmiştir. Buna Hindistan pirincinin ve Malezya çayının İran'dan sınır ticareti yoluyla ithal edilmesi örnek gösterilebilir. Bu durum birbirine sınır iki ülke ilinin kalkınmasını amaçlayan sınır ticaretinin maksat dışında başka ülkelere gelen malların satılması yoluyla amacının dışında bir işlev görmesine neden olmaktadır (Tan ve Altundal, 2008).

Sınır Ticaretinde Karşılıklılık Sorunu

Sınır ticareti yoluyla doğrudan sınır illerinin ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Ancak uygulamaya bakıldığında sınır ticaretinin bu amacından sapıldığı, ihtiyaçların giderilmesi yerine ağırlıklı olarak ucuz emtia ithal etmek yoluyla yüksek gelir elde etme yoluna sapıldığı yaygın olarak görülmektedir (Tan ve Altundal, 2008).

Kotalarda Yaşanan Sorunlar

Sınır ticareti kapsamında ithal edilmesi gereken ürün grupları, her yıl ilgili il Valiliklerince düzenlenmekte ve son şekli Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirlenmektedir. Ancak ithal edilecek bu ürünler, belgesi sahibi kişi ve firmalara tarafından aynı ürünü ithal ettiğinde kâr azalmaktadır. Bu nedenle bu ürünlerin ithalatından vazgeçilmekte ve kotalar genelde doldurulamamaktadır. İthalatın giderek azalması, ticaret yapılan diğer ülkenin de sınır ticaretine yeterince önem vermemesine neden olmakta, karşılıklı olarak ticaret hacminin düşmesi sınır ticaretinden beklenen faydanın sağlanamaması şeklinde kendini göstermektedir (Tan ve Altundal, 2008).

Komşu Ülkelere Olumsuz Bakış Açısının Getirdiği Sorunlar

Ülkemizin coğrafi konumu ve yıllardır süren terör, komşu ülkelerde yaşanan gelişmeler ticari ilişkileri de belli bir sınırdan tutmuştur. Sınır ticareti yapılabilecek ülkeler hakkında sakıncalı ülke olduğuna dair, gerek devletin bürokrasisinde, gerekse halkta olumsuz kanaatler bulunmaktadır. Sınır komşularımıza karşı olan bu olumsuz bakış açısı, ticareti de olumsuz yönde etkilemektedir (Tan ve Altundal, 2008).

Ulaşım Sorunu

Bazı sınır kapılarında ulaşım imkânlarının yetersiz olması ticareti olumsuz etkilemektedir. İlgili ülkelerin özellikle de İran'ın sınır bölgesine olan ulaşım kanallarını yeterince modernize etmemesinden dolayı sorunlar yaşanmaktadır. Bazı sınır kapılarının transit geçişe açık olmaması ise diğer başka bir sorundur (Tan ve Altundal, 2008).

Sınır Ticaret Merkezlerinin Yeterli Düzeye Gelmemesi Sorunu

Kayıt dışı sınır ticaretinin önüne geçmek amacıyla yürürlüğe giren Sınır Ticaret Merkezleri, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki 13 ili kapsamaktadır. Ancak Sınır Ticaret Merkezlerinin tam anlamıyla çalışmaya başlaması için Merkez açılacak bölge ile komşu ülke arasında karşılıklı mutabakat gerekmektedir. Şu an sadece Ağrı Sarısu, Van Kapıköy ve Hakkâri Esendere'de Sınır Ticaret Merkezi bulunmaktadır. Suriye, Gürcistan, Irak ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Sınır Ticaret Merkezi görüşmeleri henüz tamamlanmamıştır. Komşu ülkelerin Türkiye'nin kendilerine mal satacağını fakat mal almayacağını düşündüklerinden Sınır Ticaret Merkezlerine sıcak bakmaması ve Sınır Ticaret Merkezi kurulması öngörülen illerimizde sınır ticareti kavramının anlaşılammış olması yani bölge insanının petrol ticareti olmayan ticarete yanaşmaması sınır ticaretinin istenilen düzeye gelmemesine neden olmaktadır (Tan ve Altundal, 2008).

Sınır Ticaretinde Yaşanan Sorunlara Karşı Alınan Önlemler

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin diğer bölgelerle arasında olan gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla uygulamaya sokulan Sınır ticareti, zaman içinde bazı olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Sınır ticaretinin işleyişinde yaşanan sıkıntılar yanında daha çok sınır ticaretinin amacını aşan şekilde uygulamalar başlamıştır. Sınır ticaretinin uygulamaya girmesinden sonra yaşanan sıkıntılar sonrasında çeşitli dönemlerde farklı önlemler alınmıştır. Alınan önlemler aşağıda sıralanmıştır:

Sınır Ticaretine Konu Malların Kapsamının Daraltılması

Mücavir İllerin Sınırlandırılması

Gümrük Muafiyetinin Sınırlandırılması

Sınır Ticaret Merkezlerinin Kurulması

İl İhtiyaç Listelerinin Dış Ticaret Müsteşarlığınca Onaylanması

Ürünlerin İl Dışına Çıkarılmasının Engellenmesi

İthal Edilecek Mallara Kalite Standardının Getirilmesi

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sınır Ticareti, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ekonomik olarak kalkınmasında, refah düzeyinin artırılmasında ve bölgeden göç probleminin çözülmesinde oynadığı rolden dolayı, sürdürülmesi gerekli bir ticari model olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Ayrıca her iki bölgede uzun senelerden beri sürmekte olan terör problemine kaynaklık eden işsizlik ve yoksulluğun giderilmesi açısından önemli imkânlar sunduğu görülmektedir.

Sürdürülebilir bir sınır ticareti için öncelikle ülkenin normal dış ticaret rejiminin yerine alternatif olmaması gerekmektedir. Çünkü herhangi bir bölgenin kalkınması, ülkenin toplam kalkınmasının önünde yer almamalıdır. Bunun için yapılan ve yapılacak düzenlemelerin ülkenin ekonomik sistemini tamamlayıcı nitelikte olması gereklidir. Bu yüzden alınacak tedbirlerin sınır ticareti kavramının amaçlarından herhangi bir şekilde sapmaya neden olmaması, zaman zaman ortaya çıkan sapmalarında oluşturulacak sıkı kontrol ve denetim mekanizma ve düzenlemeleri ile giderilmesi elzemdir.

Bu bakımdan sınır ticareti ithalat kotaları illerin gerçek ihtiyaçlarından kaynaklı olması yönünde hassasiyet gösterilmelidir. Ancak küçük illerin de sınır ticareti vasıtasıyla ekonomilerini geliştirmesi için, sınır ticareti kapsamında ithal ettikleri ürünleri gene sınır ticareti kapsamı içerisindeki diğer illere satış yaparak ekonomilerini güçlendirmeleri de sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alkan, Ş. 2011. Gümrük Mevzuatında Sınır Ticareti Uygulamaları. Gümrük Bülteni, Sayı: 6, s. 36-37, Ankara.
- Deniz, T. 2013. Sınırlar, Sınır Ticareti ve Sınır Ticaret Merkezleri. The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science, Volume 6, Issue 4, p. 351-370, Lorient/Fransa.
- Dural, B. ve Göktepe, H. 2010. Sınır Ticaretinin Türkiye’de Gelişimi ve Karşılaşılan Sorunlar. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, I. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi (4-6 Kasım, 2010) Bildiriler Kitabı, ss 229-235, Kilis.

- Güneş, R., Durmuş, A.F. ve Ceyhan, M. 2010. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Sınır Ticareti Sınır Ticaretinin Gelişimini Engelleyen Faktörler ve Çözüm Önerileri, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Kış, Cilt: 1, Sayı: 1., Malatya.
- Hanoğlu, H. 2011. Sınır Ticaret Merkezleri. Gümrük Dünyası dergisi, Sayı: 40, Ankara.
- Kara, M.2005. Ekonomik Etkileri Bakımından Türkiye’deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı:3, İzmir.
- Karabulut, K.2005. 1990 Sonrası Gelişmelerle Kars-Ardahan-Iğdır Üçgeni, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı:1, s.133-150, Erzurum.
- Karlık, R. ve Dural, B. 2010. Sınır Ticaretinin Türkiye ve Komşu Ülkelere Etkileri. Kilis 7 Aralık Üniversitesi. Sınır Ticareti Kongresi Bildiri Kitabı, s:50-58, Kilis.
- Kökçe, R. 2005. 1994-2004 Yılları Arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesiyle Suriye ve Irak Arasında Gerçekleşen Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomisine Etkisi. Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Mercan, A.N. 2011. Sınır Ticaretinin Geliştirilmesi ve Sınırların Serbest Yerler Haline Dönüştürülmesi. Mevzuat Dergisi. Yıl: 14, Sayı: 158, <http://mevzuatdergisi.com> Erişim Tarihi: 13.08.2013
- Orhan, O.Z. 2000. Sınır Ticaretinin Türkiye Ekonomisine Etkileri, İTO- Yayın No: 2000-27, İstanbul.
- Özçiloğlu, M. ve Sakar, M. 2011. Sınır Ticareti Uygulamaları ve Çözüm Önerileri. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi. Cilt: 6, Sayı: 1, Haziran, s.21-43, Çanakkale.
- Öztürk, Nurettin. Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi, Ekonomik Etkileri, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm önerileri, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi. (2006), s.107-127.
- Sönmez, M. 1995. Sınır ve Kıyı Ticareti. Yayıncılık Matbaası, Erzurum.
- Sugözü, İ.H.ve Atay, M. 2010. Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomisi Üzerindeki Etkileri kapsamında Habur Sınır Kapısı. Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildiri Kitabı, s. 1043-1054, Şırnak.
- Sürmen, Y. 1996. “Türkiye’de Sınır ve Kıyı Ticaretinde Muhasebe İşlemleri”, Vergi Dünyası, Sayı:176, Nisan, http://www.muhassebe.gen.tr/mevzuat/vuk/GenelYazilar/vukmd175_06.htm Erişim Tarihi: 13.08.2013.
- Tan, M. ve Altundal, F. 2008. Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi ve Mevcut Durumu. İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:2008-26, İstanbul.
- Taşlıyan, M. ve Hırlak, B. 2012. Sınır Ticaretinin Bölge Ekonomilerine Etkileri: Kilis İli Örneği. II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu “Yönetim-Ticaret-Siyaset” (1-2 Ekim 2012), Bildiriler Kitabı, s.331-337, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yayın No: 142, Yıl: 2013, Kahramanmaraş.